

PASSAVENTS

I

CAP al nord de Catalunya, en una de las pintorescas raconadas que torsan la corrent del Ter, s'hi asseu una població petita, mitx pagesa mitx fabricant, qu' aixeca per entre las clariaynas de vellas albas y estirats pollanques lo gallet de ferro de son campanar y las tres ó quatre mirandas de las pocas casas grossas que en altre temps se compartian la dominació pacífica del tros de mon que de dalt de las ditas mirandas s' ovira.

Aixó fou, fins qu' á mitjans d' aquest segle, mes qu' una rassa nova, una nova idea enmená ayguas amunt d' estos rius poderosos, frequents colonias. Y aixís com avans no mes devallava de las montanyas al plá neu fosa, per espaltirla ab plujas y rosadas sobre las verduras de las hortas y ls blats de las quintanas; després, de sas bromosas espumas y solitaris saltants ne tragueren maravellosa forsa, y brodaren sas encantadas riveras de grandiosos palaus que encara enlayran més los colls de sas ximeneyas. Y á dins d' eixos palaus, los genis de las ayguas, l' esperit del foch y la forsa del ferro, fan viurer novas arts, y fan naixer nous pobles, ab los vells agerma-

nantlos, assortintlos garvosos de mellor passament, y fent abdos una sola causa ab la civilisació, que triomfa sempre que com ara enrotlla en un pal las blancas banderas de la ciencia, de la industria, del comerç, y de la moralitat dels pobles.

Envers pels anys del cuarenta al cincuenta, comensaren á aixecarse en aquets llocs ahont ab l'imaginació portém als lectors, las primeras fábricas d'industria cotonera, ab la primitiva maquinaria, no més disposta per mourers ab l'empena d'una cayguda de l'aygua. Es ben sabuda la reacció que portá á n'aquella terra novetat consemblant. Allá com en tots los païssos ahont la vida es lo trevall individual, varen espantarse las petitas industrias: la nova lluyta, com totas las lluytas, feu víctimas: á poch á poch, las cuadras de telers de má caygueren, porque brassos de fusta ab nirvis de ferro disputaren als brassos del home la feyna, y de moment, l'home cansat, caygué. Mes també á poch á poch vingué més gent á acampar sota d'estos nous pabellons, deixant los alts pobles, com los remats nómadas, buscant frescas pasturas, prenen y deixan dels prats y boscos de la nova América.

Aixís á Catalunya com en altrás bandes, se criaren novas fonts de riquesa. Los senyors naturals vegeren creixer per las voras de sas heretats verges, senyoriús d'altra mena, pujant més altas que las sevas las carenas de sas teuladas; y veren capgirar ab enginy y veras utilitats, lo llit dels torrents, las cascates de las ayguas, los marges y feixas: y veren hermas rocaladas hont no creixian sino penyals estérils, tornarse palaus encantats y delitosos jardins, ab sols la forsa de la voluntat dels nous hostes. D'altra banda, aquells se 'n trovaren be; per que s'obrian forsa camins y carreteras, y l'tráfeh de més gent, y la facilitat del transport, deixava adinerar més qu'avans tots los fruyts de sas terras: y d'aquí 'n vingué, que 'ls parcers y bessaners y terrallons de tota mena, també pogueren menjar pa.

Y es saber, que 'ls vicis qu'á tot arreu cóngria la naturalesa humana també habian de sotraquejar aqueix carro triomfal dels nostres temps, fent endarrerir encara ara la seva victoriosa marxa. Aqueixas dos rassas que s'agomboyaren, habian de topar per sa diversitat de tendencias, de necessitats y de costums. Y aixís fou, qu'al costat de la reacció qu'habia de fónrerlas en una temps á venir, sempre una ratlla de

partició s' ha perfilat entre ellas: y ¿quí sab, si la competència de miras, haurá empés devegadas més endavant lo progrés del nostre poble: com de dos rochs foguers que fem barallar ab las mans, n' ixen esquitxos de llum?

Siga com siga; qu' en aquesta breu narració no pretenem pas endinzarnos en cap dels problemas econòmichs socials ni polítichs que brollan á cada cambi trascendental de las nacions. Desde allavoras aquellas estacions fabrils s' han desenrotllat febrosament; s' han assentat en nostras costums, s' han fet una primera necessitat de la civilisació y s' han perfeccionat mes cada dia; posant per aquest costat á la nostra Catalunya al indret de las pacients y activas rasses del nord.

Donchs, tornant á la poblacioneta propera del Ter, qu' al bell punt y hora d' haber dat comensament á aquestas ratllas, hem deixat fentli companyia rengleras de pollançres, aqui no li estamparem lo nom, ja pera aixís deixar més lliure de triscar per ahont li sembli á la imaginació, ja per no ser article que considerem de primera necessitat, pus que molts pecats se contan sense bescantar al pecador, y ja també, porque si se la vol afigurar algú, li farà pesa cualsevol d' aqueixas vilas, que, com vol de colomas silvestres, se banyan en l' ayga gemada que dona á sos boscos fresca verdor y regalada ufana. Manlleu la més poblada; Roda la més alegre; Torelló la més poética; Voltregá la més agrícola; Malars, y Ordeig las més petites; totas afillarian d' alló més guapo á l' enamorada teixidoreta, quals innocentas gracias y no merescudas angunias penso esmentar, com un homenatge á son agradós recort.

Al cayent d' una tarde del mes de Maig, sortia d' una d' aqueixas renovelladas vilas un home jove; ben dispost y ben plantat; que podia tenir uns trenta anys. Caminava de bon ayre ab un farsellet á sota la xella, ab un bastó rústich á la má, vestit de blanquinoso roba, calsat ab espadrenyas tapadas, y duhent al cap una gorra de vellut negre, qu' afavoria molt be á n' als espessos cabells y negra barba, y deixava veure una cara enmorenida de dibuix correcte y d' ulls expressius y foscós, ahont se maridavan la energía y la dolsura.

Com si may hagués trepitjat aquella terra, ó com si l' hagués de molt temps anyorada, la vista se li passejava pels encontorns de son camí, que be prou se coneixia que li eran grats y simpátichs.

Borejava la corrent del Ter; que qui no sabés qu' á Catalunya hi abundan llochs d' encantadora bellesa, ríveras com aquella guardadas per esquerpas serras capritxosament accidentadas y ricament vestidas, diria que camina al peu d' un riu, d' aqueixos que pels turistas s' han brodat de confortants *chalets*, en terra de la selvática Alemanyá, ó de la festosa Suissa. Mes que mes, cuan ara en aqueix temps, lo sol no hi crema y en las ombras no hi glassa; y en los prats que comensan á florir, y en las interminablas y magestuosas pollancredas, com en los boscos de roures que tapan lo perfilat dels turons y amagan los séchs de sos vessants, s' hi veu y s' hi sent la germinació de la vida, tapada com hermós misteri pel transparent mantell de la verda primavera.

Al cap d' una mitja hora escassa, que li passá sense adornarsen com no siga pel lleuger afadich de seguir un camí de pujada, ja 's trová que la corrent fins allavors estreta y bullidora per tenir de traspasar apretadas gargantas y embussos de codols, s' aixamplava clara, transparent y manyaga al ficarse en una vall espayosa, que li ofereix per reposar, una platja toba de sorra daurada. Al devant d' eix nou paissatge cregué per un moment trobarse en front de dos altres petits pobles: puig tal figuran esser duas grans construccions, que una á cada banda de riu dominan en primer terme aquell anfiteatre animat eternament per lo murmul de l' ayga, que cau més avall fent una llarga resclosa, bullenta de sorolls, de espumas, y de pedras que s' estímban, y de reflexos de colors.

Allí s' aturá com per donar á la seva vista més forsa; per espaltirla en tota la vall... y casi be las llagrimas li entervolieren. Y s' aixugá 'l rostre; y comensá instintivament la suau baixada, pres d' un sentiment com lo del espatriat que torna á veure lo fum de sa llar anyorada.

Allá baix al plá y pochs minuts endins de la vall, un magestuós edifici cerclat de jardins aixecava sos quadrats macissos; ensenyant als quatre vents sas cent finestras totas á dret fil; y engegant al ayre espessa columna de vapor que s' esboyra, y fent cruixir la terra com si un volcá reclós minés per obrirla. A dins s' hi belluga tot un poble: cent homens y donas hi filan y teixeixen: per sas amplas portaladas hi entra 'l cotó verge de las Américas, y n' ixen acurullats carros de

pessas de robas blanques: com regalims de mel d'aquell rusch espléndit, monument del geni que doblega la matèria.

Mes ahont se n'hi anavan los ulls á nostre viatger era á l'altre part del riu. Allá dalt, en un replá esbarjós de la costa, y casi en l'últim terme de l'horisó, hi veyá un altre casal, que la llum fugitiva li acostava á la vista, y li engrandia tal volta dins de sa imaginació. Era també una construcció gran, encara que de pollada-closca, de negre teulada, de desiguals oberturas y de parets ennegridas y apedassadas: voltat en son primer pis d'una galeria menos vella, y mitx amurallat per un ample pati sense portas ni tencadura, macissa defensa en altres dias, y avuy pel temps descompost en pedras, que d'una en una se'n van anant al riu. Si fou castell de poderosos senyors segles enrera; si fou després casa payral d'hisendats pagesos, ja ningú ho sap ni se'n recorda. Familias d'obrers are s'hi bellugan; y á dins hi dormen y cantan en modestíssimas estadas, mes banyadas pel sol, y netejadas per puríssims ayres com bulions d'aucellls en sos nius alegres penjants entre 'lbrancatge de centenaria soca. Y per esser aixís aquella casa, beñ alta y ventejada; aqueixa població que l'habita li ha donat un nom que li agrada: de tothom es coneguda per Passavents.

Ben segur que 'l minyó cap allá anava, que be 's coneixia qu'habia de tenirhi part ó cuart del seu cor.

A l'hora que sortim á las envistas d'aqueix cuadro es l'hora darrera de la llum, quan tomba 'l sol cap á la posta, quan las sombras de las montanyas se fonen ab lo crespúscol, la llum del sol ha fugit de les fondurias, y una especie de corona d'un foch amagat en l'ayre, envolta tota la terra. Llavors es també l'hora que l'home s'aixuga 'l front, y deixa la feyna, y corre á l'escon de sa casa á buscar lo descans de son cos y lo consol de son esperit.

Donchs també á las horas, las portas de la fábrica qu'á sos peus tenia, donaren sortida en un moment á un aixam de xicots, qu'ell los vejé eixir á capgirells y empentas, perseguintse y atrapantse 'ls uns als altres; prenentse las catxutxas y 'ls gechs y 'ls cabassets de la beguda; á fins qu'espargits d'assí y d'allá pels camins que surten á la vila, ó paasant la planca que dona á dessota de Passavents, se perderen en la verdor dels camins. Darrera d'ells sortiren homes y donas en

apretadas rengleras també rihent y cantant, ells ab lo gech penjat d' una espatlla, y ellas ab los mocadors cayguts al coll; tothom caminant ab bon ayre, quiscun á la seva casa; animant aquella hora melancólica ab la natural expansió y gaubansa, d' una multitud de trevalladors, en plegar per aquell dia la ordinaria feyna.

Perque no 'l coneixessen, ó perque no li destorbessen lo goig que voldria assaborir ell sol, lo feres que trencá de camí; deixant lo més dret per altre que passant amagat entre arbres, també feya cap al plá, y sortia prop de la palanca que franquejava l' altre riera del Ter.

Passemli nosaltres un moment á devant; qu' allá hont ell va també hi anem, y 'ns trovará quan nos atrapi, també entre mitx de la gent que hi estima. Si travessem per aquella ja esmentada palanca, ferma y ben lligada, que ni pel correr aixalabrat de las criaturas ofereix cap perill; puig l' acompanya una macissa barana de ferro; y per un carrer de pollanques anem á agafar los arrenchs de la costa, encatificada d' herba y marcantnos ab blanchs caminets las dresseras y las suaus pujadas, aviat trovarem, en sent á mitx camí un plá delitós, que convida á reposar; y desde hont altre volta 's pot contemplar tota la extensió de la vall: la gran fábrika ab las construccions dependents d' ella, la magnífica resclosa, única remor qu' are puja al ayre; lo rech del molí, dibuixant per foscos verns d' atapahit brancatge, lo molí, negrós, y mitx enfonsat en l' ayga, com si esperés la primera vinguda per anarsen riu avall: y més enllá, frescos recons, y reguitsells de serras; tornant la claror espantada de las rojencas bromas; que van perdent la llum, habent perdut lo sol derrera de las llunyas montanyas de ponent.

Aixís passejavan la mirada vaga y tranqüila, pel cel y pels vols de gent que pujavan, un home y una nena, assentats en lo replá de la costa, esperant á n' algun dels que en llarga processó passavan cap amunt, en camí de la casa de Passavents. Mostrava tenir l' home per qui de cinquanta y pico d' anys: en sa cara afeytada, llarga, aixuta y descolorida; en lo perfil un xich caygnt de sos llabis, y en la quietut de sos ulls vius y serens, s' hi llegia 'l signe d' una salut trencada, aixís com lo rastre de passadas penas ó de presents melancolias. Son vestit de vellut vell, pero net, donava á coneixer qu' algú

's cuydava d'endressal. Duya al cap barretina musca, y als peus blanques espadenyas. Com ell han anat vestits per espay de mitx segle tots los teixidors de las nostres fàbricas; tant sols bratan alguns, per anar á sos telers, lo gech y l'ermilla pel bon govert d'un calent tricòt, de llana soferta y morena.

Portava 'l bras dret sostingut per un mocador de cotó blau penjat al coll; deixant veurer no més uns dits torts, y migrats per antiga malaltia. Ab la mà esquerra estrenyia las duas de sa petita companya qu'asseguda á l'herva recolsava 'l cap en sos genolls. Y era un cap que 'ls petons per ells sols se n'hi anavan; ab un cabell que res hi debian fer las pintas; un cargol de cap á cap de cabells negres. Lo mocadoret que duya, li queya sobre son tors arrodonit; un humil vestit d'indiana la cubria; y quan bodava sos grossos ulls hont la llum no hi cabia, un pintor cristiá l'hauria presa per un angelet que tenia encàrrech d'aconsolrar lo dolor y la paciència de son velleit company.

Bona estona que aixís s'estavan, quan comensaren á tornar de la fàbrica 'ls habitants de Passavents; y com tots los coneixian, qui 'ls ne deya una, qui un altre.

—A Deu siau Ton.

—A Deu maca.

—¿Qué 'ls espereu á collet?

—Mitala: mitala la Pimena: Y es aquí qu'acaba de pujar, Carmeta.

—¡Oy!... ¿Voleu que hi vagi pare?

—No corris tant que caurias.—Mes ja era qui sab ahont, y al cap d'un moment son pare la vejé tirarse á las fandillas d'un altre noya gran, que la rebé ab una explosió de festas.

—T'he vingut á *ricibi*, li deya la petita: y 'l pare també. Agoyta, agoyta. Y ab un salt, agafá també la mà d'un minyó que venia ab la jove. Y posada al mitx de tots dos seguia son pas, demostrant la seva alegria, bellugantse y movent lo cap, fins qu'arivaren al marge ahont seya 'l seu pare.

—Bona nit y bon' hora: digueren los grans. ¿Feya gayre qu'os esperabau? ¿Esteu cansat?

—No noys, no, gracia á Deu. Oh, es qu'aquí hont me veyeu, jo encara faria una campanya, respongué fent una mitja rialla dolsa, penyora de la satisfacció que sentia en aquells moments.

—De que parreu, home... feu lo minyó.

—¿Vols t' hi jugar?

—Prou, que la fariáu encare, digué la noya gran, donant-li 'l seu bras per aixecarse. Sino qu' aquets fadrins, se pensan que no hi ha ningú com ells: oy pare?

—Ja tiran... feu l' aludit, pensantse una ma al clatell. Vina Carmeta, vina: ¿Veyam de tu y jo, qui correrá mes?

—Jo, jo, cridá la petita, y corrent y saltant tots dos, aviat se perderen de vista, mentres en Ton y la noya gran, fent brasset, anaren pujant á poch á poquet y amunt; donantlos tothom qui 'ls passava devant la bona nit ó 'l bon vespre; perquè tota aquella colonia duya voluntat á la familia de 'n Ton Parayre: y sobre tot que per la *noya trista* s' haurian llevat lo pa de la boca; tant pot l' exemple del sacrifici y de la virtut cativar lo cor de la gent senzilla.

Quant foren arrivats á l' entrada, es dir á dalt de Passavents, tota la gent que per allá fora *la feyan petar*, moventhi bona gatsara avans de pujarse 'n als respectius pisos per *donar corda al rellotje* y anarse 'n á dormir, los feyan lloch per passar, y 'ls miravan ab respecte. Sobre tot, la fadrinaya no tenia prou coll per estirarse á veurer aquella magestat de noya, aquella garrida figura, arrodonida y alta; aquell cap esbelt, ab la cara entre pàlida y morena, ab los ulls sempre baixos, y 'ls llabis sempre closos; aquell trajo negre ó casi negre: aquell caminar de reyna; y aquella rialleta, si may reya, com una clariayna de lluna entre la foscó del vespre. Y com tant n' haurian tret, y hi sentian una superioritat que 'ls dominava, y 'l que més y l' que menos sabia prou á n' aquí envejar la ditxa de ser estimat d' ella, ni li gustavan bromas, ni tiravan á sos peus flors usades de cada dia.

Eran ja á n' al seu piset, y la porta ja s' tancava darrera d' ells... quan algú qu' ab quatre salts pujava l' escala los feu girar ab sospresa; y fou major, quan sentiren un—Bona nit: ¿que 'ns volen tencar á fora?—que si la noya no hagués tingut encara pel bras á son pare, tal volta l' hauria fet caurer la soptada alegría de sentir y veurer á n' al fill que tans anys ha faltava á casa seva.

—¿Ets en Carlets...?—També esclamá la Filomena.

Y 'ls brassos del tant ben rebut hoste, deixant anar per terra lo mocador que duya á la ma, s' encreuharen en una

sola abrassada de tots tres: y se sentí en aquell moment, no més l'aleteig d'una alegría, tendre y cumplerta y desinteresada. En Ramon y la nena admirats y entusiasmats acabavan lo cuadro de familia; ell fent nova coneixensa ab son germà gran que ja casi no li recordava la fesonómia; y la petita en los brazos de 'n Carlets, no responen á sas festas, no més ab miradas d'estranyesa, y moviments de curiositat.

II

En Ton Perayre tenia l'habitació en lo segon pis d'aquella especie de casa convent. Una petita sala que feya de menjador, de trevallador, y d'estada habitual; duas petitas cambres; una cuyneta com un cop de puny, y una mica de galeria que tot ho omplenava de sol y de llum, era tot lo lloch que tenia aquella bona gent. Un consemblant, todas las demás familias que vivian á Passavents, unidas las unas ab las otras per un corredor estret en cada un de sos tres pisos.

Un cop entrats é dins en Ton y 'ls quatre fills que á suara li hem conegut, aquell ocupá son usual siti, en una cadira arreconada entre la paret de prop de la galeria y la taula de menjar; taüla que duya incontables anys de servey, incontables fregadas de terra d'escudellas, ab otras tantas que se n'hi esperavan, á mentres la curiosa Filomena ho pogués veurer. No hi havia á la sala cap més moble; llevat d'unas quantas cadiras del temps de la taula més ó ménos coixas y deslludrigadas. Las parets ben blancas ostentavan en quatre marches de fusta vermella, passatjes del *fill pródich*, ab la explicació en francés y en inglés, y ab figuras de colors, en que 'ls senyors duyan levita y las damas mirinyachs.

La Filomena desseguida hagué parat taula: y ab quatre ventadas al foch, li bullí l'olla d'escaldar las sopas, á mentres la Carmeta qu'anava fent viatges ab los plats y las culleras y 'l porró, quant la cassola ja va ser á taula, s'assentá al costat del seu pare; y ab aquella veu prima y atropellada dels cinch anys, que sembla una fugitiva entonació d'un cant d'aucell, va dí 'l Pare-nostre, girant lo cap de 'n Ton á n'en Carlets, y de 'n Carlets á n'en Ton son pare, que la seguia, fonentse del goig de mirársela.

En aquell sant punt s'obrí la porta, y entrá un altre personatge, que si hagués duyt la cara neta, tampoch s'havia de demanar d'hont era. Un baylet de dotse á tretse anys; prim, escardalench, movedís com l'argent viu, tot brut de polsim negre, inclusa la cara que semblava d'un escura xamaneyas. Era en Pere, lo fill petit de 'n Ton, xarrich en la ferreria de la fàbrica.

—Vatja... li digué aquest al entrar; que sempre ets lo més tocatardá.

—Oh: perque hi fet aquesta gabia, per posá aquest grill.— Va respondrer fent embuts, afadigat d'haber pujat l'escala corrent. Y adonantse llavors del convidat que hi trobava, se quedá tan parat, que la gavia li escapá dels dits.

—Valgam Deu de xicot: que may se 'n puga sortir, feu son pare, volent endevades fe 'l serio.

La Carmeta, que ja s'havia tirat ab lo manxayre, y ja havia abastat la gabia de jonchs, li deya com que ningú més ho pogués sentir:

—¡Es en Carlets...!

Y aquest lo prengué de las mans, y se 'l contemplá, com disfrutant en veure 'l ab lo traje de la feyna, y 'l sagell de l'ofici tant ben pintat á la cara.

—¿Eh Peret; que no m'haurias conegut?

—Si que t'hauria endevinat: la barba se retira ab aquell retrato de 'n Miquel que te la Filomena.

—Pimena; Pimena, mita! cridava mentrestant la menuda atrafegada ab lo grill y ab la gavia. ¿Pare; me 'l voleu guardar?

—Nena; nena; es de la pé: li digué 'l manxayre.

—Es de la pé: repetí la nena: mireu!

—Vaja tu seu y sopa: feu la Filomena á n' al xicot; qu'estás massa cansat.

—Di que no: que jo may me canso.

Y en Carlets bebent la dolça mel d'aqueixas escenas de la familia, esclafí una rialla franca, de satisfacció pura, y esclamá estrenyent la ma bona del seu pare, y mirant carinyosament á la noya gran; qu'en aquell moment posava en mitx de la taula las fumantas sopas:

—¡De bona gana 'm tornaria quedá aquí!

—Ara ja has volat massa, y t'anyorarias, respongué en

Ton, qu' encara ab lo goig de tenirlo al seu costat li suqueja van los ulls.

—Oh! y la Gracieta...? Li feu la Filomena tot escudellant lo primer plat á son pare. Vaja noy: ara tu mateix; per la gana que tinguís. Ja ho saps, com sempre; pobrets y alegrets.

—En aixó feu una senya al manxayre, que corregué ab ella á la cuyna, y sortí disparat cap á fora: tornant als pochs minuts tot embarrassat ab un parell d' ous á cada ma.

—Hey tu! ¡Qu' hem de fer festa major avuy? li digué en Carlets.

—Home! Per la alegria de la teva arribada contestá la Filomena. ¿Oy pare? Pósanhi més á n' al pare, Ramón. ¿Vols llescá un xich de pá, si 's plau?

Y dreta, ab lo plat á la ma, anava y venia, atenta á la taula y á la cuyna. Y en Ramon que no era de gayres paraulas tallá dos ó tres llescas, y trayent de una las crostas, acostá la molla al seu pare. Portá la noya una gran plata d' enciam, y ell ne posá també á n' al Ton, y s' en posá á n' ell, y torná á menjar, y á callar. A la nena ja no n' hi podian donar, perque havia tombat lo cap sobre 'l bras dret del seu pare, y ja no era d' aquest mon ni de l' altre. Haguera acabat lo sopar ab uns fassols sense fil, d' un pam de llarchs, y tendres com un all, que feyan la delicia d' aquella bona gent; mes llavors portá la noya aquell plus de festa, dels ous fets una olorosa trüyta, rossa com un or, que no cal dir si 'n quedá la plata ben neta.

En Ton aixecá 'l porró y filá prim una estona; s' aixugá 'ls llabis y ficant la má en la barjola del gech, tragué una carta qu' encara era closa. Aixís que 'ls dos noys petits, en Ramon y 'l Pere ho vejerén, ja tots plegats la volian, per ser cad' un l' home de llegirla. La Filomena que sabia la sorpresa, no feya altra extrem qu' una mitja rialla de satisfacció.

—Avuy, va dir, be podem dir qu' aquesta casa es afortunada, ¿no Pare? No faltaria no més que 'n Miquel nos fes á saber que ve: y que aquest barceloní hagués vingut per convidarnos á esposallas... que 'm sembla... que 'm sembla ..

—¿Qué hi dius noy gran: hi toca la noya?

—No diré pas que s' erri de gayre. Pero vaja; de mi ja 'n parlarém. Avejam, vejám que diu en Miquel; que segons

noticias no seria gota estrany qu' aviat lo tinguéssim á Catalunya.

—¿Vols dir?

—Com las tropas d' allá tornan... Be: deixemlo dir á n' ell. Y qui la llegeix? afegí, vejent que tantas ganas ne tenia l' un com l' altra de sos germans.

—Hey! feu en Ton; avuy li toca á n' en Pere. Y l' enmascarat baylet, tot torrat de ser, com aquell que diu, lo centre de l' alegria de la casa, se quedá ab la carta als dits; qu' encare que no sabian lo que deya, era un tresor. Era de 'n Miquel; del germá gran menos un, de qui sis ó set anys ha que no 'n veyan no mes las cartas; es dir, de des que va sortir soldat y tingué d' anar al servey.

Aquí caldrá que diguém, com á presentació als lectors de la persona de 'n Miquel, que s' ensopegá la seva marxa 'ls primers anys de l' última guerra; li tocá tot seguit d' anar á l' altra banda d' Espanya.

Sembla que al principi a' hi va anyorar molt: com qu' escribia unas cartas que feyan eternir. Per ell va plorar la pobra de sa mare més llágrimas qu' aygua no porta'l Ter. Per mala ventura s' esqueya de trobarse de *alguna manera*: y quan vingué l' hora, un dia 's va haber de ajáurer. La Carmeta vingué al mon... y ella va haber acabat las penas d' aquesta vida.

Després, quan lo minyó hi degué haber perdut l' agre: basta que de tonto ni cobart no 'n tenia pas cap pel: aviat portá galons d' or en las mánigas del capot.

Més tart, un dia va escriurer qu' en una acció molt forta, que hi morian com moscas, l' habian ferit, que 'l portaren á un gran hospital, y qu' allí 'l seu general mateix li va dir que 'l rey l' habia fet alferéz.

Vingué que 's va acabar la guerra. Mes en Miquel ja portava tres estrellas; y estaba ben casat ab la carrera militar. ¿Cal dirho, donchs, que aqueix fill ausent era la gloria de 'n Ton, y de tota aquella ben avinguda familia? Si en dias de sos grans treballs y miserias, que forsa passats n' habian, son nom los era conhort y esperansa, orgull innocent y aliment que 'ls sostenia.

Y tornant ab la carta d' aquell día, que, com totes, lo bo de 'n Ton, que no sabia de lletra, l' habia guardada á fins que

tots reunits, un la llegia alt, anant per torn rigorós eix privilegi, deyam que 'l manxayre, voltat dels demés l' anava á desclóurer y llegir.

La Filomena despenjá y acostá ab ell, lo llum d' oli, que ja era encés. En Ramon, per sobre l' espatlla del xicot, la seguia ab la vista; y 'l seu pare ab lo bras bo sostenint á la adormida nena, s' agoytava 'l noy que llegia, ab lo cap inclinat y la boca mitx oberta. Solament veure 'ls, haguera estat una felicitat.

Va ésser una carta llarga, plena d' amors. La correcció d' estil no hi era pas tota; y cap falta que no hi feya; pus no era tota llegida que 'n Ton y la Filomena s' habian d' aixugá 'is ulls.

Anava destinat á Catalunya; y vindria ben segur una mesada ab llicencia; al costat d' ells. Aixó era 'l grà de la carta: no deya com ni quan; y potser l' hora menys pensada 'ls donaria una sorpresa. Aquí no podem copiar los comentaris que s' hi feren. No hi cabrian. Quan lo manxayre trobá aquest apartat, ab un bot s' eixí del rotllo, per fer tres ó quatre salts, y casi no la podia acabar de llegir.

En Ton no més pogué esclamar—Oh Deu meu, quina alegria!—tremolantli 'ls llabis y las mans.

En Ramon, contenint l' emoció que sentia, deya com si ho pensés alt.

—Y 'l mellor s' ho ha deixat al tinter. Qui no li fa dir quan arribará. Jo hauria fet mitx jornal de festa per aná 'l á recebre.

—Jo també.

—Si ni menys te coneixeria...

—¿Perque 'm veuria tant negre? Y be; jo li diria—*mi capitán: un servidor es el ranxero de mi cuartell...*

—Ja miraré jo de saberho avans y os ho escriuré.

Y 'l bon humor y l' alegria bróllavan expansius d' aquella gent, anticipantse al goig d' estrenye en sos brassos á n' aquell noy estimat que tant acostumats estavan á no véurer.

La Filomena que ja no tenia res de desmanicada, se treya la feyna dels dits ab més ayre, com presa d' una lleugera excitació, que donava á sos moviments y figura més gracia y més encant. Rentava 'ls plats, y endressava la cuyna y la taula; agafava la Carmeta, y penjant adormida de sos brassos,

lo despullava, y ab excés de caricias la deixava acotxada en lo seu llit. Y tornava á la salera, omplint-ho tot de son bon cuydado; deixant per tot la netetat y l'ordre, com si fos aquell vespre qu' hagués d' arribar en Miquel; y també 'l volgués rébrer com á n' en Carlets, ab certa cosa de festa. Y al bellugarse lleugera y animada, conmoguda y alegre, la cara hont lo color may sortia, fins un xich enrojida, sense mocador al cap que per feynejar l' engavanyava, y en consecuenca desbridadas las onas de son cabell negre, y devallant sas trenas descuydadas á reposar en son espatlla; mostrava ab la franquesa del dibuix que sols apareix en las fillas del poble, la brava escultura de la seva persona, lo desembrás de sos moviments y la natural espiritualitat del carácter moral, que 's traslluhia de la tendresa del seu mirar y de la puresa de sas faccions, enmolladas en lo march flotant d' aquell cabell que d' assí y d' allá li voleyava. Sensa aqueixa fesomia helénica hauria fet pensar en las antigues espartanas.

Mes aquells que la veyan, son pare y sos germans, sense apuntalse semblants comparacions, sentian l' encís del amor ab que ella trevallaba per tots ells, donant cap á totas las necessitats de la casa; més que com germana carinyosa, com una mare; vigilant per corre en aussili de la més petita averia de sos robas, y de la més oculta pena qu' ennuvolés sa llar; y per aixó restavan enamorats d' ella. Per aixó 'ls noys si 'l dia de festa volian sortir de casa, habia de ser ab ella. Per aixó 'l pobre Anton, quan ella erra á la fàbrica á teixir, que era sempre que las feynas de casa li permetian, com casi no 's podia mouer, sentat en aquella mateixa cadira anava contant las horas, á fins que la noya petita guaytant també pels vidres cridava: —Ja veig la Pimena!—Llavors s' alegrava la seva fesomia, y quan entrava ella ja 's veyia salvat. Y devegadas quan ella tot afalagantlo li posava 'l gech be, lo corbatí ó la gorra, se li veyia bessá 'l cor ab una llágrima, que venia á mullar las mans de la filla; com una rosada del cel.

MARTÍ GENÍS Y AGUILAR.

(Seguirá.)

LA ORFANETA

Sola y sense amparo,
sens abrich, sens pa,
córra la pobra órfana
pobles y ciutats.
Extenent planyívola
la ma al viandant
per rebr'hil' almoyna
que apogut, sa fam.

¡Ay, la gent com passa
per lo seu costat
sens veure sa nuesa,
sens planyer son mall...
Com brossa que escupen
las onas del mar
la onada dels homes
ben lluny la rebat.

¿Enutjat, tal volta,
Deu contra del hom,
son esguart pietíssim

ha apartat del mon?
¿Qué ja no devallan
sos àngels á vols
á axugar las llàgrimas,
y á endormir los dols?

Caritat, desvetllat,
crida al potentat,
dígali que la órfana
plora á son costat.
Que si ell no la escolta,
la escolta 'l Criador
en quals mans ja vibra
lo llamp venjador.

E. VALLDENEU ESTAPE.

PASSAVENTS

(Continuació.)

III

La porta d' aquell piset que no més era ajustada, s' obrí sens fer mica de fressa; y eixí á aguaytar per ella un cap, que debía ser ben conegut á cal Ton Parayre, puig sense ni destorbarshi, la Filomena li cridá desseguida:

—Ja pots entrar ja, ets sopat? que te 'n donariam.

—Gracias noya; y bon profit. Bona nit tothom. Y adonantse del foraster, que no coneixia, quedá un xich parat, com no sabent que fer.

—Endevant noy gran! feu en Ton. Y afegí la Filomena:

—¿Que no coneixes á n' en Carlets, lo nostre noy gran?

—Tens rahó! Ara sí que 't conech! ¿Qué tal?

—Be, home: trempat com altra cosa, y ell?

—¿Jo?... jo aixís... mitx en plata y mitx en quartos. Y sense més cumpliments agafa una cadira; y posant un cotzo sobre la taula, doblá 'l cap sobre la má, assenyalant be qu' aquell vespre no las tenia totes. La noya s' hi acostá mitx alarmada, dihentli:

—Ay, ay... qué tens? Y estás trist... cabalment, qu' avuy t' hem de dar un altra bona noticia. ¿Qué no está bona la teva mare?

—Prou, gràcia á Deu.

—Y donchs? hi bestragué 'n Ton, com que s' anyorés ja de parlar de 'n Miquel. ¿No ho sabs pas? A n' en Miquel, tindrem aviat per aquí. Tu, Pere, ensényali la carta qu' ha escrit.

—De debó?... Vatja, que me 'n alegro. Oy que... si ara fos aquí...

—¿Qué 't passa? ¿Qué tens Lariet? torná preguntar ab viva la minyona, que no li treya la vista de sobre, y que ja había tornat á perdre las tintas rosadas de sa cara.

—¡Qué m' han amorrat!... M' han declarat útil, sense fer cas dels testimonis; y... á la mare 'l neguit se la menja...!

—Cóm? ¿Qué dius?... preguntaren sorpresos en Ton y en Ramon.

—¡Indignes! Mira, 'l cor m' ho deya: esclamá la Filomena.

—¿No 't va dir lo Flequer aquest diumenge, que 'l memorial estava al seu lloch; que no tinguesses por? preguntá en Ton.

—L' Alcalde? feu en Ramon; si es un banastre acabat. Hi deu entendre tant pels ulls com per las escubertas. Aixó ve d' un altra banda. Ja m' hi jugaria...

—Quan lo Poput m' ho ha dit, reya com un ximple. No sé allavors, quin sant me n' ha guardat, que no 'l girés ab una bofetada.

—Fuig, home... feu en Ramon per broma. Tant valent qu' es ell... si sembla en *tracaneta*! Si no tingué més malícia que valentia...

—Oy donchs, que jo li faré desvaporar aquell front d' esparver que tragina. Ja pot procurar que no 'l trovi en lloch tot sol.

—Ey, minyó: va fe 'l Ton: la justícia no 'ns la podem fer nosaltres mateixos. Val més veurer si hi ha cap més camí per eixirne millor.

—Si algú no li trenca un bastó pel cap, no; no n' hi ha cap més. Y ab un cop de puny feu tremolar la taula. Y ab lo cap dret, los ulls negats, y la cara encesa, feya por, y feya llástima. Era un pallard de vint anys; ros de cara, y de valenta musculatura; de génit violent y de expressió franca; ben capás d' atenírli una promesa consemblant, si la ocasió s' ho portava.

Aixó feu, que en mitx del trastorn de la Filomena, y del desmay que la mala nova li había donat al cor, trová paraulas pera amansir-lo.—Y jo, exclamá: encara tinch confiansas, que la Verge de Rocaprebera farà un miracle.

—¡Fes Deu que t' escoltés! Mes es tant dolent aqueix home! ¡N' estich tant cert qu' ell ha girat la garba, pel cantó que tu sabs, y jo vull dir... mira; que 'l pensá ab tu no sé si 'm podrà fer detenir! No 'm cap al pit la quimera que li sento. ¿Qué li has fet tú? y jo que li he fet, que 'ns hagi aixís d' esmicolar lo cor?

—¡Murri; mes que murri! afegí en Ramon, que ab los dos punys á la barba, s' anava nudrint de tota l' ira que en Lariet respirava. Y sense adonarse'n, aquells minyons s' habian aixecat de las cadiras; inclús en Carlets, que 'ls escoltava també ab sorpresa, animántseli la seva espressiva cara y fera mirada.

—¿Aixó passa? exclamá: Mes pel elar ho vull veurer!

—Prou noys: Me voleu creurer? Dormimhi. La noya te rahó. No 's pot fer més que encomanarho á Deu. Devegadas quan una cosa sembla més perduda, surt lo sol pe 'l cantó qu' un menos se pensa. Encara qui sab...

—Mes entre tant... si jo me 'n tinch d' anar ab la motxilla al coll, que no me n' hi iré pas, perque primé 'm moriria, jo á n' á tu no 't podria veurer: mentre aquell gandul de 'n Lloses se 't xuclaria de tant mirarte!

Quan sentí la Filomena 'l nom que 'n Lariet retreya, li corregué de cap á peus una esgarrifansa, que la feu tremolar. Deixaren sos parpres rossolar una llágrima; y, plegant las mans en humil y acongoixada acitut de súplica, deixá anar del cor:

—¡Verge Santíssima de Rocaprebera, assistiu nos!

Aqueix sentiment de la trista donzella, ferint la compassió més tendra y l' amor més fondo de tots, com si 'ls revifés de la postració d' aquella desgracia que consideravan comuna, despertá en ells novas forsas, y dalit frissós de batre's en lo terreno que s' esdevingués segons la ocasió. Y digué l' Anton.

—Demá qu' es diumenge, jo vull fer un pas, Lariet. Tot aixó res seria si la teva mare ó nosaltres tinguéssim á la caixa un grapat de dobles de quatre. No hi son: donchs devegadas, més que 'ls diners serveixen las bonas personas. Ey! si un

hom porta 'l cap dret ab la lley de Deu! Jo estich que la Germandat podria fer alguna cosa en aquest cas. Veuré en Bartrol que hi diu. Cada festa 'l solo veure eixint de missa, y l'esperaré Tu, mira; torna á veurer lo Flequer, que 't digui com tens los papers y si talment l' assumpto está ben perdut. Y, vejam... quina sonada 't farà. Devegadas... si hi pogués haber un remey. . Vull dir, que tots hi hem de fer lo que hi sapiquem. Y n' has dit res al senyor Duran?

—No hi he pas atinat; y no m' hauria pas sabut traurer las paraulas de la boca. Tota la tarde que rodo d' assí y d' allá, sense saber ahont vaig. Sí; demá l' iré á veurer.

—Jo pensava, hi bestragué en Ramon, d' escriurer tot lo que passa á n' en Miquel; que si venia més aviat...

—Sí: afirmá en Carlets: jo crech qu' aquest es lo millor pensament. Demá jo li escriuré.

Y encara 's tiraren més plans, y 's feren més comentaris Y com enrahonant l' esperit se desfogava, s' arrencaren un xich sos enteniments contristats. En Lariet y la noya com si 's fessen por l' un al altre, casi may se miravan: y al trovarse sos ulls, queyan á terra sas miradas, com llampechs silenciosos d' aquell temporal qu' habentlos sorprés en un moment de ditxa, estenia sas negras alas sobre sos caps ignocents.

Prengué comiat lo minyó d' ella y dels altres, fins á demá, y no s' aturaren á la porta com los altres dias, en que may acabavan de dirse sos secrets interminables. L' adeu d' aqueix vespre fou apagat, curt: casi l' un no va sentir á l' altre: mes fou una llágrima qu' una paraula; intensa, evaporada de la flama dels seus cors.

Ajudada de sos germans, pará en la cambra d' aquestos un altre catre per en Carlets. Y avans de retirar-se á descansar del cansament d' aquell dia, volgué aconsolarla; li assegurá que d' una manera ó altra s' arraglarian be aqueixas cosas; li encomaná que dormís, y li digué qu' ell demá li contaria las amaguras de la seva estimada Gracieta.

Y quan ja tothom dormia á Passavents, inclus lo bon Anton Parayre, que forsa habia tardat, ab l' imatge de sa pobre filla devant de sos pensaments, aquesta ni s' habia ficat al llit encara.

Bona y vestida, dreta al mitx de la cambra, com una aparició de la nit; cayguts sobre son sí 'ls atadigats brassos ab las

mans enllassadas; doblat lo cap com una tórtora malalta; sens més claror que la d' una trista xinxeta d' oli qu' en comptes de fer llum espargia sombras per la cambra; ella devant d' un cuadro de la Verge, li encomanava ab amorosa confiansa las sevas penas y desitjos, oferintli son cor y son ànima; y lo cor y ànima d' ell, á qui més qu' á si mateixa estimava: que 'l guardés de tot mal en aqueix pas de la vida. Després, quan se deixá anar, afatigada y adormida sobre la pobre flassada de son llit, la seva celestial Protectora degué enviar sos àngels á vetllar aquell hermós cor que li havia ofert la jove teixidoreta ab tant d' amor y tendresa. Perque fou lo seu somni assossegat y dols, y voleyava l' alegria pels seus llabis, que desperta, somreyan tant pocas vegadas.

Deixém, donchs, que tots reposin del trevall d' aquell dia y de las sacsejadas qu' en ell reberen sos cors, y anem nosaltres á fullejar una mica lo llibre de son passat, no sia sino per véurer quina gent era la familia de ca 'n Ton Parayre.

I V

En aquell temps que en Ton Terradellas y Mosony era un fadrí parayre, ell y la gent del seu ofici se la campavan d' alló mes bé. En Ton tenia una galan parroquia de casas de pagés, que cad' any á n' el temps de tondrer li guardavan la llana. Quan se venia 'l temps de dá 'l vol, hi arrivava ab los estris. Y alló de maurarla ab l' aygua calenta, si ja no la trobava bona y neta de la greixositat que porta, y adobarla ab l' oli, y cardarla ab l' ample raspall, y estirla ab pinta, y caragolar las acabadas filaneras, era per ell com bufá y fe ampollas. Y si la gent no las volían per ferne fusadas y filarlas al torn fentne grossos capdells per fer mitjas, se las enduya. Y en lo vell teler de sa casa, en lo vell poble ahont vivia y teixia, las convertia en grixudas pessas de bayeta, llana-llini, sayal, drapada ó estamenya, que li eran ben estimadas y bastantment pagadas.

Casat que fou, los antichs *parayres* se 'n comensaren d' anar per portas: y ja s' aixecavan en aquell país eixas grandiosas fábricas que hi feren cercolar una nova vida. Prou ell hi va tirar forsa cossas; mes n' era ben pregat, trovaren

aquí hont l' hem conegut una galan colocació tots dos, y, fent virtut de la necessitat y la conveniencia, s' ajupiren á la rierada del temps.

Aqueix cambi se li 'n va dur l' alegríia. L' automatisme d' eixas máquinas de ferro li havia mort l' independencia. Y se li havia sentit dir, que si no fossen la seva dona y 'ls seus fills deixaria aquella renglera endemoniada de seldfactinas, aquells enfilays de puas, y aquell terratrémol d' aná y venir d' aná y venir, los carros de ferro, qu' á n' ell, no li entrarian may. Y ademés, tenia por que las dents d' aquellas rodas que may paravan de rosegar, algun dia no 'l roseguessen á n' ell.

Per desgracia, tal dit tal fet. Quan ja li havia passat la pór y havian passat anys, un dia un corró del carro que tenia á son compte, li arreplegá la beta d' una espardenyia. Sentintse 'n endur lo peu, l' instint li feu posar las mans allá hont s' escaygué de la máquina; y s' escaygué en tan mal punt, que se li emportá una engranació la má dreta; y si no hi haguesen en l' acte corregut sos primer companys de quadra, se li menjava la má y 'l bras y 'l coll.

Ne sortí com Deu va volguer; sense roba, la má trinxada y la pell de mitx bras feta un esqueix.

Lo senyor Durán, majordom ja allavors d' aquella fábrica, lo feu posar á n' al seu mateix llit, li pagá la curació y feu que no faltés res á la familia: puig en Ton era entre 'ls trevalladors un dels que millor se havia sabut guanyar la voluntat dels amos.

Al cap d' un mes torná correr. Mes ab lo bras y má com morts, y la cama un bon xich represa, ell pú, que no pogué ja treballar mes. Nò obstant, ab lo guany de la seva dona, que treballava com una arrastrada, donant un heroych exemple á la Filomena que allavors comensava de pujar, y que la comensava d' ajudar prou en las feynas de casa; y ab lo jornal de 'n Carlets que ja havia passat la quinta, y era un dels mellors operaris d' aquella colonia; tots varen anar tirant. En Miquel y en Ramon, no treyan una bella setmanada, perque l' etat no hi era. Sobres que en Miquel molts dias havia de fer festa, per quedarse á n' algun servey del pobre baldat del seu pare, ó de la atrafegada mare, ó anar á la font, ó ajudarli á passar la bogada, ó cuidar-se de fer la minestra, per l' amor d' ella no haber de deixar lo teler.

Aixís anava passant lo temps, vivint en Ton Parayre y la seva gent, ab una tranquil·litat de molts altres no coneguda: fins que una malastruga ponentada, vinguda de fora casa, los entervolí lo got d' ayga de la seva envejable pau.

De la capital de la provincia, pujá á la vehina vila y de la vila á n' aquella colonia industrial, una desusada ramor. Una batsegada del tremolor social: d' aqueixas que de 'n tant en quant fan bullidera en los pobles, que pel lloch menys pensat reventan la flaca closca de l' ordre públich; y las rocas encesas que 'l volcá tronador gita, cauhén allá hont cauhén; y á voltas cauhén á la teulada d' un pobre, que ni sab d' ahont ve aquell torb que li arrabassa la estimada llar.

A n' al Ton Parayre li caygué á sobre la rufagada per una fanfarronada imprudent d' en Carlets, lo noy més gran, y 'l puntal més fort de la casa.

Aquell minyó, crescut al escalf de las calderas de la fábri-ca, era diferent de son pare; no solament porque no teixia com ell havia teixit, pus era manyá, y 'l mall era la seva eyna, y la fornal lo seu alement, sinó també porque devegadas treya 'l bech lo seu geniet, una mica busca rahons entre 'ls del seu tall, y amich de fer passar la seva, en que fos ab los qu' eran mes qu' ell. Be prou que aixó dava mal temps á n' al pobre Anton; y prou que 'l sermonejava, porque 's corretgís de ser tan repropí. Y ja 's pot contar que ho feya de tota bona fé, lo qui durant sa vida sempre havia dit de tot amen, ¡Ca! era picar ferro fret. Quan s' havia explicat ell, son pare, pues no tenia altrás poderosas rahons que retráurerli las bonas lleys y costums de la vellura, quedava sense saber que dir; y veyá ademés que 'l seu mal casi be no era més que ser massa franch, y massa prompte á dir lo que pensava... y massa amantent á fer alló que de moment creya just y ben fet. Ab aixó se solia acabar ab una advertencia que la mansuetut y 'l bon sentit práctic li dictava al vell teixidor.

—Mira, li deya; de la gent sempre 'n treurás més bon possehit donantlos la rahó que voléntela pendrer. Sempre hem vist que pels grans, han de prestá 'ls petits, encara que no 's pensin ser ells los que van errats.

En Carlets que estimava als seus pares, que per ells s' hauria deixat matar, ja feya cas de las sevas amonestacions: y prou haguera fet sempre bon dat, si no fossen tan fortas las

tentacions de dos enemichs seus: lo foch de la seva ànima, y la falta d' experiència. Eixos dos mals companys li feyan escoltar ab un dubte y una esperansa febreros lo cant enganyador de las sirenas socials: d' aquestos homes que matan la pau de la gent ignorant, predicant la redempció dels pobles, y prometent la benaventuransa de la terra per uns extraviats viarans que may hi portan. Perque caminan sense 'ls bons consellers de la llealtat y l' honra, cap á uns castells encantats, que sols son en las faulas.

Vet' aquí perque aquest minyó, qu' encara no 's havia parat ab cap dona, y semblava que no se li podia haver plantat tampoch encara lo primer ars del bosch de la vida, al tornar á casa seva algunes festas en sent cap al tart, semblava als seus pares que alguna taleya extranya l' amohinava; perque feya una vista esparverada y una cara trista, com aquell que no 's trovés be. Enrahonava poch y distret, y no tenia la gana dels altres dias. A las ansiosas preguntas dels seus pares, per poch que pogués procurava fugir d' estudi. Mes un dia, li va escapá de dilse:

—Jo voldria poder traurer de la fornal or en comptes de ferro; perque vosaltres no haguesseu d' estalviar aqueix pa moreno que trayem á taula... Y enfonsant las sevas mans forsudas y angulosas en sos embullats cabells negres, com si volgués privar á son cap d' obrirse, no va poder privar á duas llágrimas de caurer pels costats de la seva cara morena, descolorida y ferrenya, mes animada de varonil bellesa.

—¡Donchs, que dius fill meu! cridá la seva mare, no sabent pas lo qu' aquellas paraulas podian voler dir.

—¡Carlets! Carlets! feu en Ton; no afeginthi res més; pero mirántsel ab molt fonda pena en lo seu cor; y mirant al cel, com demanant protecció á Deu, contra las verinosas arrels que en lo cor del seu estimat fill hi creixian.

Y tots tres ploraren, y aquella nit ben poch ó gens dormiren aquells pares alarmats per l' amor de son fill,... y aquell fill sotraquejat per l' amor de sos pares. Mes ell equivocava 'l concepte d' aqueix amor mateix buscantli la mesura de sas satisfaccions en la mesura de son valer y arriscament, á dins d' un programa que poch ell lo podria entendre, quan fos l' hora de saltar per sobre de runas y de flamas, per correr á posar los ulls y las mans en las arcas dels somniats tresors.

Vingué 'l terme d' aquellas angúnias, y 'l comensament d' unas altrás més novas y més llastimosas.

Deixemnos correr lo contar ab tots sos ets y uts un d' aqueixos esbalots dels pobles, en los que va barrejada la política ab lo problema, com més va menos fácil de resoldre, de l' equilibri entre las duas forsas que fan anar la maquinaria de la vida; lo capital y 'l sou del jornalero: y en los que hi perilla y s' hi descalabra tot lo que la lley ampara, tot lo que fa ferma del ordre públich y del benestar de cada familia.

Massa hi sovintejan en la trista crónica de nostra patria aqueixos temporals d' istiu, que se 'n portan las anyadas dels camps de la industria, per no esser materia coneguda de tot-hom. Donchs una d' aqueixas vegadas, l' inexpert minyó s' hi deixá entangar de mitx á mitx.

Basta saber qu' un día, en que la meytat dels trevalladors no habian anat á son trevall, en Carlets sense ni ell mateix saber ben be com, se trová ab una alta bandera als brassos, en mitx d' un esbull d' homes, molts qu' ell no coneixia, y molts de borratxos; caminant ab aixordadora cridoria, pel carrer de la vila, d' hont la gent espantada tancava las portas; y d' hont ells sortiren com un torrent qu' ix de mare, cap al camí de la fàbrica, portant atxas de vent, bastons y destrals, y robelladas escopetas.

No havian pas arribat de tros á las envistas de la vall, ni de Passavents, quan d' una margenada que dominava 'l camí, sortiren uns fermes crits d' ¡Alto!, y 's trovaren ab un pilot d' homes á sobre, que 'ls aplanavan los fusells. L' esbojarrat estol respongué ab destempladas injurias y riallas. Mes tot seguit una descárrega retrunyí per aquella conca... y mes de quatre caygueren, y tots los altres s' arrencaren á correr, çom un vol d' aucells espantats.

Allavors en Carlets s' adoná qu' aquells que l' havian duyt á n' al mal pas, estona há que no eran al costat seu. Ja havia perdut la bandera... y apretá á fugir com sos compays, sense saber cap ahont anava, ni donarse comte ni rahó d' aquella escena ni dels seus actes.

Quan se deturá per tenir consell ab si mateix, y veurer qué li caldria fer, plorá, y plorá molt; y motiu que tenia per ferho; trovantse fugitiu, sol y vern en lo fons d' un xaragay; y cayentli á sobre la fosca de la nit. Conegué que ja no podia

atansarse al taller de maquinaria, ahont havia treballat tota la vida; y pensá que sense ell per ajudarlos, pot ser los seus pares haurian d' anar de porta en porta á cercar un bocí de caritat... y s' sentí de si mateix avergonyit y culpable, y, com empengut per extranya frisansa, emprengué sense girarse enderrera, y seguint viaranyes amagats qu' ell sabia, lo llarch camí de la capital.

Forsa dias aquells tardaren á saber las noves de son desgraciad fill. No 'ls va escriure que fou d' ell en los primers de la seva fugida. No 'ls digué que decandit per la fam y per la pena, fou cullit per la caritat pública en los carrers de la populosa ciutat. No mes los feu á saber, qu' estava tant pene-dit de sas passadas aventuras, que tant se recordava de sos avisos y consells, y que no frissessen d' ell, pus ja travit un camí de guanyarse la vida; y que si Deu plau un dia ó altre tenia l' esperança de torna 'ls veurer y abraçar.

V

Saltemse 'n nosaltres també ab en Carlets á la gran y rica y munificent Barcelona, y vejam com s' ho manegá per sostenirshi á flor d' ayga, y quedarshi á treballar y á viurer, sense haverhi estat may, ni tenirhi parents ni adherents.

Com hi havia arribat, ja ho hem mitx dit. La necessitat allisa las potencias Y quan per naturalesa 's tenen prou avis-padas, al menys en aqueixa nostra terra que d' un roch se 'n fa sortir una espiga, es per atzar que ningú 's mori de gana.

Mes, quan fou á la ciutat, havent divagat mitx dia per carrer y ramblas, sense llevar nort d' ahont ni á n' aquí ha-bia de demanar pa y feyna, va comensar á sentir al front un penós abatiment y en lo cor un dolor d' anyoransa. La bubó de las multítuts, l' estretor dels carrers, y la fressa d' aquell monstros concert de la vida de todas las industrias, li pesavan en lo pit com una llosa de plom. Y ben aviat vegé que tot giravoltava al entorn seu. Com si li fugís la terra de sos peus, allargá 'ls brassos buscant algun ferm ahont apuntalar-se, y trovant no més lo vuyt del ayre, va caure en basca, fret y descolorit, al mitx del carrer.

Quan son cor torná sentir y sos ulls tornaren veurer, se trová acotxat en un llit, en una casa desconeguda, ahont los llits dels malalts, feyan duas llarguíssimas rengleras.

Vejé en una de las esponas, una monja ab los brassos plegats y lo cap baix que debia dir pare nostres, y lluny, al fons de la sala, sota un obscur dosser, un groch Sant Crist, qu' ab los ulls mitx oberts, semblava que 's mirava, y que 'ls companyia, á tants com allá prop d' ell patian y gemegavan.

Aquella vista 'l degué portar ab l' enteniment á la casa dels seus pares, y se la degué afigurar trista y desconsolada, ab la falta del noy gran que tant estimavan. Y 's tingué d' amagar lo rostre ab la gira blanca del llenzol.

—Germá, ¿Cóm vos troveu? sentí allavors que li preguntá la monja.

—Be, gracia á Deu: pero jo no sé porque so aquí...

—Doneu gracias á Deu y á las bonas personas que 's com-padeixen dels pobres malalts...

—Oh! Jo no estich pas malalt!

—No; va ser nó més un defalliment... ¿Voleu res?

—Voldria... menjá alguna cosa.

—Os ho aniré á buscar. Y silenciosa y callada, torná des-seguida, y oferí á n' en Carlets una bona sopa de caldo, que tal com la prenia 's veyá que se li posava al moll de l' os.

—¿Qué no 'm puch llevar? preguntá á la monja,

—Sí, germá: quan haurá vingut lo senyor metge.

Y 's perdé pel fons de la sala, per anar á portar consol á n' algún altre infelis.

Lo nostre malalt ja no tingué paciencia per jaurer més estona: y cercant la roba, que bona y plegada, la tenia á la cadira del seu costat, comensá de vestir-se com si tal cosa: s' ho posá tot, y acabada aqueixa feyna, com no 'n tenia cap més se passá la má pel clatell; com qui 's pregunta.—Be; ¿y are?

—¡Aixís ray, company!—digué una veu que li costá d' endevinarla: ¡Qui pogués plorá ab los vostres ulls! Ahí os varen portar més mort que viu, y avuy, ja os ne torneu á casa.

—A casa, no... feu ell com si rumiés hont aniria, mirant al mateix temps en lo fons del llit del seu costat, al home que li parlava. Era un vellet denarit, roig decara, que no mes ensonyava 'ls ulls y que no 's movia poch ni molt.

—¡Pobre noy! ¿Que no tens ningú en aqueix mon?

Ab l' ayre de bondat y de compassió que li parlava aquell prop-vehí, li guanyá la voluntat; y entaularen llarga conversa, descansants hi del tot en Carlets, que sentia content de trovar

ab qui parlar de son estrany estat y de la seva esguerrada aventura.

L'altre també 's complavia en sentirlo; se 'l menjava talment ab la vista; y deya de 'n tant en tant:—Pobre noy! pobre noy!—Y li esplicá ell qui era, y lo que tenia; y com la seva dona y sas fillas passavan bona pila de penas. Aixó, sobretot de desque un noy que tenian bon minyó y trevallador, se 'ls habia mort dels tifus un any habia... 'l qual uoy, era pastat ab ell.

—Igual: igual que tú! La mateixa alsada; los mateixos cabells; lo mateix parlar y tot:... Y estich segur, que tu també tens un bon sángru, los teus ulls no menten!—Y la veu no li eixia: y en Carlets lo sentia sanglotar.

Després, li digué:—¿Qué pots trigar á trobar feyna per aquí: dos dias: Donchs per dos dias, no basquejis de res. Encara que jo no 'm puch móurer d'aquesta casa, que Deu li pach, perque tenen estadá per temps; que jo ja m' ho sé, que no tinch pas cura; á casa de aquest pobre tulit la Nanna... te farà bon llit, que lo qu' ella no aparraca, ja pots dir que no ho fá ningú... De menjar y béurer, com á pobres, dos dias ni que fossen quatre, tampoch no 'n faltarà. Per massa que trevallen, ella y la noya, que s' endarnegan, y algun dia m' hi caurán malaltas. ¡Tant que jo 'ls ho dich qu' ab mi tenen l' exemple! y Deu no m' ho tingui en retret...

—Aixó no; gracias!

—Deixat de gracias. Quan s' ha de menester no 's pot mirar prim. Deixat fer caritat per un altre pobre. Mira: 'l mon roda: y may se sap demá á n' aquí s' haurá de menester. Un altre dia, potser tu 'm farás un servey. Y si soch al camp de la quietut... tant se val! ne farás á altres: perque t' ho dich: ets l'estampa del noy!

Lo bon cor, y las paraulas d'aquell pobre paralítich habian enternit al jove, y no 's va defensar gayre més. Aquella tarde una filla petita del vellet habia de venirli á portar alguna cosa, y 'n Carlets s' aniria ab ella á la seva casa, á fins que li sortís trevall. Allavoras pagaria lo que per ell haguessen fet.

Tal fet tal dit! A l' hora de la tarde en que 's deixa entrar á veurér los malats, una nena, ab un cabassich á la ma, comparegué al costat d'aquell llit.

Aquella nena, qu' era un estornell de deu anys, y sem-

blava un argent viu. alegre y aixerida, n' hi va dir de cosas al seu pare; y n' hi feu de carícias... Era cas de véurho!

—Mira aquest senyor, li digué 'l vellet. Donchs, aneuse 'n plegats cap á casa. Y digas á ta mare que m' ha fet companyia tot avuy, y que li dongui sopar y dormir. Ho sents, esquirol.

—Si si; pare: Tot lo que volgueu!—Y li torná masegá 'l front ab novas besadas y festas, cubrintlo ab l' hermós dossier de sos fins y espessos cabells, qu' al malalt l' animavan y 'l refrescavan com una seca mata la pluja de Maig.

—D' aquí á demá noy gran!

—Adeusiau! D' aquí demá... y l' un y l' altre sentian recansa d' haberse de deixar.

—Ah, tu Martreta:—afegí quan ja marxavan. Digas á ta mare que demá dematí m' acompanyi aquest minyó á véurer lo Senyor Quim del taller.

Y 'l vellet se quedá sol altre cop; inmóvil, en la mateixa posició. enfonsat en son llit; esperant tal vegada véurer qui vindria á ampararse altre cop d' aquella estada del seu costat, que tantas vegadas ja havia vist cambiar d' habitants.

En Carlets enmenat per la Martreta, y la mosseta orgullosa de acompanyarlo, passaren innumerables carres y travesias; á fins que arribaren á n' al seu carrer, á n' al seu quart pis, y á la seva quarta porta; que com si sabés la seva vinguda, ni menys era tancada.

Aquell pis, mes que pis, era un corredor petit, ab un niu per banda per amagars 'hi á la nit la pobre gent. Axis que foren la noyeta que ja 's pot suposar que no havia pas callat may explicant al jove foraster la constitució de casa seva entera y verdadera, s' escapá corrent, cap ab la seva mare, per innovarla més depressa del convidat que li duya. La Nanna sortí desseguida. Una dona ben menada, roja y fresca de cara, mes vestida com se vulla, y duient á las mans un ganyivet y una petata mix pelada. No li durá gayre la sorpresa, en sabent que 'l Pau li enviava. Y ademés n' hi havia prou de véure 'l, per entendre qu' aquell minyó era encara més pobret qu' ells.

—Ja pot entrar: entri! O millor; entra, noy, entra: que basta qu' en Pau ho hagi dit, nos partirem com á bons germans alló que hi hagi... perque ja ho pots véurer... ab aquesta maulura... Pero encara, un hom ray! Ell, lo pobre! Que Deu sab

si se 'n aixecará. ¡Ay senyor! Y encara quina sort tenim de la noya gran, que per ara gracia á Deu pot guanyar bona setmanada: que jo ja soch bona per ben poca cosa. D'avans, trevallava tota la tarde; al dematí arreglava á n' ell, y cuynava; y endressava; pero ara, cosa de un any, de des que 'l noy nos falta, sembla que m' han enbruijat; qu' enterament, lo cap se me 'n va desseguida.

—Y be: ja ho faig jo, tot lo que 'm diheu, bestragué la Martreta, repenjanse al bras de la seva mare.

—Si... ferme cridar, y anar ben desmanegada. Mira quin cap me portas... cualsevol diria que quinze dias ha que no t' han pentinat.

—Y be... tot s' es hú.—Y ab un graciós moviment de cap feu saltar aquellas embulladas trenas que li adornavan mitja persona, dantli sense ser guapa que diguessem, una figura ben simpática.

—Entrem á séurer mentrestant. Deixam tirar aqueixas patatas á l' olla, qu' aviat se farà fosch... y la Gracieta no tardará gayre á venir.

Encara que en Carlets hi era foraster, no obstant coneixent ab quina gent habia anat á ráurer, s' hi trobava be; y 's deixaxa dur com ells de sa natural franquesa.

La noya no trardá á comparéixer. Se senti una veu alegre que cantava pujant l' escala; la Martreta cridá.—La noya ja es aquí!—Y saltant á la porta, li digué alguna cosa á l' orella, que ja 'ns la podem pensar, y entrá la *noya*, humilment vestida, lo mocador del cap deixat anar al coll, lo cabell cubrintli ab lleugers rissos lo front, lo cobrispatllas penjat al bras y animant unas rosetas de vergonya l' ayrosa figura de sos divuyt anys.

—Bona nit y bon' hora tothom—Y prenent acta sens pensarho de la persona del foraster totná baixar los ulls, y retirá d' allá l' devant.

Fins allevoras no habia trobat en Carlets per que sentirse estrany en aquella familia, y ja enrahonava ab la Martreta, com ho haguera fet ab sos germans. Més aquella joveneta qu' ara s' hi afegia li feu semblar lo lloch estret, y sentirse confus y embarrassat... y per primera vegada 's va donar vergonya del seu vestit y de la seva situació. Sortosament aquelles bonas donas li donaren prou temps de revenirse; puig avans de tornar allá hont era ell, ja li habian fet lo llit ab la

mellor robeta de la casa y habian posat lo sopar á taula, en l' altre extrem del corredor.

La Martreta ho apadassá un bon xich, no callant ni per menjar, y ademés la Gracieta feya com la Filomena á Passavents; no seya á taula, y anava companatjant las viandas á tothom.

Una de las primeras cosas que va dir la noya, fou, dirigitse á la seva mare:

—Mireu; no sé perque, aixís qu' he entrat, lo cor m' ha fet un salt. Quan l' he vist se m' ha representat desseguida 'l noy... lo pobre Quildo. ¿Eh, que hi te un tirat?

—També m' ho ha dit en Pau:—feu en Carlets.

—Veyas... y tens rahó! feu la Nanna. Jo cop de pensar que 's retirava á n' algú, y no hi sabia cóurer.

Y d' aquí se 'n vingué contar la malaltía del desgraciat Quildo; y com fou aixó causa d' haber de plegar lo seu ram aquella gent; que habian fet d' hortalans á Sant Andreu. Posats á Barcelona s' anavan vivint, del modo que ja sabem; que si en Pau no hagués caygut malalt d' aquella manera, encara Deu n' hi dó!

Y parlaren de las feynas, y d' ahont trevallava la Gracieta; y aquí 'l minyó ja s' entussiasmava, esplicant los desitjos que tenia de tornar á sentir l' ardor de las fornals.

Per la recomanació que havia fet en Pau de que l' acompanyessen á n' aquell senyor Quim, qu' era 'l majordom d' un taller de fundició de ferro, li sembla que l' endemá ja s' hi podia agafar. Y 'l dia de demá, ja 'l veyá més clar y més alegre.

Ab consemblants rahons, tots anavan posant en bon lloch los senzills menjars qu' havia cuyt la Nanna, y quan en Carlets fou pregat d' anar á dormir, aclucá sos ulls á una son tan dolsa, com si li haguessen fet aquell llit la seva mare y la Filomena.

Quan la Gracieta 's quedá sola ab la Nanna, aprofitant aquella estona de vespre per fer anar l' agulla, perque de dias may li vagava, li deya tota contenta:

—¿Qué va, qu' es ben guapo, mare?

MARTÍ GENÍS Y AGUILAR.

(Seguirá.)

A MISSA

Has entrat y t' he vist: en los meus llabis
la fervent oració ha quedat sospesa;
á la Verge y á Deu per mos agravis
he deixat de pregar mut de sorpresa
y he pensat sols ab tu y ab ta bellesa.

T' he vist al devant meu agenollada
al comensar la missa; un llibre obrías
cercanthi delitosa, atrafegada,
una flor, una estampa, los *bons dias*
quan viviam tots dos, sols de folliàs.

Y he tornat á aquell temps fentme memoria
seguint de vostre idili las escenas
que tant hem somiát; felís historia
que enllassa com anella dos cadenas,
nostres cors sadollats de goigs y penas.

Y abstret mon esperit, mentres volava
pe 'ls espays de ma pensa somiadora,
lo sacerdot lo cálzer aixecava...
M' he deixondit; he vist com tu traydora
'm miravas... y he dit la *pecadora*.

JOAN FREIXA Y COS.

PASSAVENTS

(Continuació.)

VI

PASSEMSE'N á n' als cinch ó sis anys passats de la fugida de 'n Carlets á Barcelona; poch temps ans de la nostra coneixensa ab la gent de Passavents.

En Pau, lo paralítich del hospital, s' hagué endevinat la sort; y la pobre Nanna després de passejar un any la soletat y anyorament del seu cor, va aná llevant cayent, llevant cayent, y també un dia á posta de sol, rebé 'l derrer petó de sas duas fillas y del fidel amich d' aquella casa, en Carlets.

Lo tal minyó, ab sa cara morena y posat d' embransida, ab sa barba curta y negra, y ab sos ulls que li bescantavan lo genit, era 'l primer fadrí del taller del senyor Quim, ahont se fonian pessas de máquinas per las millors fàbricas de Catalunya.

Vivia en una económica despesa, en lo mateix barri que las fillas de 'n Pau y de la Nanna. Tot lo dia feyner se 'l necessitava per trevallar, y per' menjar y dormir. Ningú 'l podia veurer, no mes en mitj de la feyna.

Los diumenjes los empleyava en duas mateixas ocupacions molt temps havia. Los dematins arreglava las cosas d' una as-

sociació d' obrers, qu' ell la menava, per ajudar en cassos de malalties y de crisis industrials.

La seva experiencia d' aqueixas materias, la seva constancia, y 'l seu caràcter fort y recte, lo feyan l' home indispensable entre 'ls del seu tall, y 's trobava á pesar seu ficat sempre en una pila de cosas d' altrás societats, que 'l demanavan perque 'ls hi dés un cop de má. Conegut de tothom en lo seu rengle, lo seu nom era una garantía d' acert y d' ordre. D' altre banda 'ls amos fundidors se l' estimavan, que se l' haurian pres de las mans los uns als altres.

D' havent dinat enllá, no calia pas que 'l demanessen per res. Cap á casa de la Gracieta faltava gent.

Las duas noyas vivian encara totas solas en aquell mateix piset, protegidas pels mateixos vehins, y anant totas duas á la mateixa fàbrica, per anarse guanyant, com sempre, la vida ab lo cap dels dits.

Donchs cada festa envers las duas de la tarde, ell hi arribava boy mudat, ab la franquesa del que se 'n va á casa seva, y ab l' alegría del que sab qu' es esperat y ben rebut.

Solian pujar á fer companyia á las duas germanas, unas donas del pis de baix, ab qui s' havian fet sempre de des qu' eran á Barcelona; y ¡que Deu nos enguard de las noyas de la Nanna! Se las miravan com á mitj fillas, y no 's feya res, y no hi havia festa ni festeta, que no fossen totas en gavell. També vivian solas; l' una era viuda d' un carter, y l' altre era minyona, encara que ja passava de las tres creus. Si 'n Carlets los havia caygut al ull, ni dirho:... que la Gracieta s' havia de tenir per tota ditxosa de tenir relacions ab un minyó com ell, qu' estavan més que certas qu' en tot Espanya no n' hi havia cap mes.

Per un regular matavan la tarde jugant tots plegats á la quina ó á l' aduana ó fent bescambrillas per comprar un bitllet ó un tortell de mitja pesseta. Devegadas se n' anavan á passeig tota la colla. Y fessen l' una ó l' altre d' aquestas cosas, quan se n' adonavan ja era vespre, y 's despedian trempats y alegres fins á la festa vinent.

Aqueixas relacions, que deixém apuntadas y endevinadas del llegidor, nasqueren com fruyt natural de las circunstancias que á tots dos envoltavan. La hospitalitat y la caritat d' aquella familia en los moments més penosos de 'n Carlets,

habian d' enllassarlo, y verament ho feren, per un sempre més, ab aquella pobre gent, tant bona y tant honrada. Lo cor del minyó, verge de lluytas amorosas, s' habia d' impresionar, com ho feu, ab lo tracte d' una noya de *per avall*, com may ell n' havia vist cap en la seva patria. La finó de la ciutat, l' ayre del vestir y la manera de parlar, en los pobles no hi es, y gent per gent, senyorejan molt més; semblan més franch, de cor més obert, y simpatisan més aviat als qui 'ls tractan.

De més á més, la Gracieta no sols se portava 'l dot á la cara, á la persona; sino que 'l duya encara més en la expresió del seu genit y en lo valor de las suas obras, que 's deyan molt ab lo genit y las obras de 'n Carlets. No parlém del treballar que feya en vida dels seus pares, guanyantlos lo pá y sostenint la casa: sempre ab l' habilitat d' aparensar may que 'ls faltés res. Al contrari, prenia á mal qualsevol indirecta que en Carlets algun cop li tirava, tapantli la boca y fins l' acció de ferli cap regalo que s' ho valgués. Portava tant enllá aqueix punt d' honra, que en las difícils circunstancias que li esdevingueren are, va aná á riscos de malmetershi per sempre.

La Martreta, que com hem dit, li comensava de ser companya en lo treball, per guanyar alguna cosa, ja siga que no li probés l' ayre de las cuadras, ó que habia de ser, lo fet es que va caurer malalta. Va passar un any, qu' are m' ajech, are m' aixeco; sempre fent lo pioch; y habent gastat ja ab remeys tot lo que la Gracieta guanyava, s' esdevingué que no 's pogué moure del llit. Vingan més visitas de metje, y vingan més medecinas, y sempre anava de mal á pitjor. Que si te una enfermetat, que si te aquesta altre, al últim va declará 'l doctor que 's tractava d' una malaltia tifosa. Aconsellá lo que millor va creure, y resultá que 'l jornal de la noya no arribava de tros per comprar los remeys que s' havian de menester.

A n' á tot aixó, las vehinas prou habian reiterat sos desinteressats oferiments. Mes no 's pogué lograr no més, que acceptés de part d' ellas una dona per governar, de dias, á la seva estimada malalta; es dir, mentres ella en lo seu taller treballava febrosa y encorrajada, pera tráurer lo caldo, las medicinas y 'ls aliments.

Cada dos ó tres dias hi pujava en Carlets, que com se por

suposar ja tenia medis per sustráurer de aquella desesperada lluyta, á la que tant, y com més va més, estimava. Pero ell ab una mirada entenia que res li seria acceptat encara.

Y passant dias, una vegada qu' ell hi pujava, s' ensopegaren de véurel aquellas bonas amigas del pís de sota, y li signaren qu' entrés.

—La noya, no pot continuar aixís!—li digueren—Aquesta xicota 's matará. Trevallar com una negre y no dormir sino un dia la setmana, es abusar massa de las forsas. Repárimela..., que quins colors va posant. Y no menja! Al menys sabés plorar alguna vegada, que la naturalesa 's desfogaría. Pero ella, no: no més fa 'l valent y fora! Que mereixeria, qu' una no li digués res més... A mí 'm trenca 'l cor. Miri, aquest dematí, las sevas companyas de la cuadra, nos han dit cosas que fan esborronar. Ara afiguris: guanyava cinch duros. Y veyent que no li bastavan, va demanar un taler de 400 púas. Encara no 'n va tenir prou, y per l' amor de arribar á set ó vuyt duros, n' ha demanat un de cinch centas... ¡Arrepari Carlets! y teixeix xarxas... que potser may cap dona n' havia fet anar cap d' aquets talers! Ara diguim: ¿Y com ho aguantará aquesta criatura? Ah, si vosté no li posa un punt *rodó, nosaltres farém un altre pensament. No, no miri; avuy ho hem dit: si 'ns fa conciencia.

En Carlets ho escoltá groch, y pálit, y sério. No contestá casi res; aquellas donas li notaren un tremolor als llabís, y sens ni tant sols despedirse, se girá y saltá al carrer.

Y creuhá com un orat la distancia qu' anava desde allá, á la fábrica ahónt la forta donzella tant despietadament espletava la seva resistencia y la seva salut. Un cop allí, se n' entrá com si fos á casa seva pel ample pati que dava á las cuadras. Sense dir Deu vos guard als que hi trová que feynejavan, y que s' admiraren al véurel, puig tots lo coneixian, pujá una escala y empengué una porta, incliná 'l cap y buscá ab la vista, per entre mitx d' un bosch de gent y de telers en febrós moviment y soroll aixordador.

Lo majordom d' aquella cuadra, qu' era amich seu, endevinant aixís que 'l vegé, qué era lo que buscava ab aquell anhel, lo corregué á rébrer.

—¡Mítala! feu, extenent son bras á un d' aquells rengles de máquinas en bullenta activitat.

Y vegé en Carlets en lo primer teler de la segona ó tersa fila, á l'indret d'una de las amplas finestras qu'abocavan á la gran sala la clara llum de la tarde, la figura ardida de la seva estimada, que lluytava ab tot son esfors contra las potents embrensidas d'aquell automátich mónstre. La vegé sense res al cap y voleyant sa cabellera; enlayrada sa testa y sa mirada, que en aquell bany de llum semblava l'animació del marbre; fent rodar ab la forsa de son peu lo feixuch *xivallet*, y ab la forsa de sos nusos brassos tombant la volanta *pessa*, erissada de púas que jugan ab lo lleu teixit que van regalant; apoyantla en son pit, y altre cop llensantla... y 's cregué sentir lo panteig de aquell pit heróych, y lo gemech d'aquell cansament. Y restava clavat en son lloch, com espantat de véurerla, y cuydant ab sas mans espunyar la ma del sorprés majordom.

¡Ah! mes encara havia de véurer lo trasportat minyó! En aquells instants mateixos, vegé ab desmay de son cor que 'ls brassos de la jove deixavan aquell ferro insensible, que 's feya un pas endarrera... y 's posava al pit las mans, ab mostras certas de viu dolor...! Y doblá aquella testa altiva... y no caygué als peus de son butxí, la roncadora máquina, perque uns brassos amants foren amatents á tombarla...!

Lo pobre majordom ajudava á n' en Carlets... y quan ella torná 'l respir, y ab estranya alegria volgué pronunciar lo seu nom de sos apagats llabis ne brotá una glopada de sanch!

Ajudats de tans homes y donas com foren menester, que hi corregueren per la compassió envers la desgraciada Gracieta, la tragueren de la cuadra, y mentres l'assistian ab los remeys casers que tenian més á la ma, s'anava corrents á buscá 'l metje, per ordre de 'n Carlets, á qui tothom coneixia, y tothom lo creya.

Al cap de mitj'hora, ja un bon xich refeta d'aquell insult, però encara més blanca que las parets, la portavan ab un cotxe á casa seva.

Mes desde aquell punt y hora endevant, lo jove maquinista maná y disposá en aquella casa sens cap escrúpol, y feu gastar tot lo qu'era necessari per lo restabliment de las dúas germanas.

No per aixó tingué de deixar ell la feyna, que bons procuradors ne tenia de las piadosas vehinas qu' ab ell conspiravan per la lleal estimació que portavam á las fillas de la Nanna.

Deu volgué qu'aqueix accident no fos sino un crit d' alerta, un avís per d' aquí endavant. Lo repós, lo silenci, y 'ls aliments, aviat tornaren la salut á la Gracieta, que fou tornar-la al capsal del llit de sa germaneta malalta. Al cap de duas ó tres setmanas, aquesta també comensá d' anar per be; y allavors la més pura alegria torná á regnar en aquell niuhet de tórtoras.

Y allavors un dia va dir en Carlets á la seva promesa.

—Demá, me 'n vaig á veure 'l pare y 'ls germans. Portaré d' allá dalt tots los papers qu' hem de menester; y si Deu ho vol, avans d' un mes, tu serás meva, y jo seré teu.—

Ja sabem com arrivá 'l garbós fadri á Passavents, y quinas novetats entervoliren lo goig de festa de la seva vinguda.

VII

Quan á ca 'n Ton Parayre va faltá 'l noy gran, semblá que l' alegria habia mort per sempre mes. Tardá dias á poderse trevallar en la fábrika; ni sabian si per ells hi tornaria á haber feyna. Encara que fins alashoras habian tingut bon predicament ab lo majordom senyor Duran; qu' era un excelent subjecte, justicier y compassiu y amant de no gayres fressas, aquells dias, justament espantats, ab la trista feta del poch seny del noy, bona por los feya que serian llensats al carrer, y donada la seva feyna á n' algú que 'n fos més digne.

Afortunadament, gracias al coneixement que tothom tenia de quina gent eran, de las consideracions que 'ls habia tingut avans lo senyor Duran, y gracias, pot ser, á las tendras y fervents oracions de la bona dona de 'n Ton y de la ignocent Filomena, un dia, quan ja la pacienta mare no tenia cap més cuarto dels que en altres mellors dias havian estalviat, un dels vicaris de la vila que altres vegadas habia pujat á consolarlos, eixint de la missa que cada festa deya, en la capella de la fábrika, vingué també á véurer á la concirosa familia, y 'ls feu saber que 'l Sr. Duran los guardava la feyna... que com

no hi havia prou filadors, pot ser en Miquel podria passar á la cuadra dels homes, y guanyaria un xich més...—Nostre Senyor, afegí, no desempara á n' aquells que tenen ab ell fe y esperança. No tanca un camí que no n' obri un altre.

Aquella pobre gent besaren ab llágrimas d' agraphiment las mans d' eix sant y desinteressat amich que 'ls redimia. Aixís que fou fora, en Ton, llagrimejant encara:

—¡María: li digué á sa muller: veshi desseguida á casa del senyor Duran, y dígalí qu' aixís baldat y tot, la vida de 'n Ton Parayre, está á 'n al seu servey!

La María posá la caputxeta á la Filomena. Ella s' endressá en lo que li fou possible, y anaren totas duas á regraciar á son amo, com ho sol fer la senzilla y honrada gent d' aquesta terra.

Allavors passaren una temporada més, no diguem en l' abundancia, que no l' havia coneguda may aqueixa familia, mes sí en un modest passament, fill de l' afició á n' al trevall, y de la costum de l' estalvi, que fa que cada pesseta val á la gent pel cap més baix, trenta quatre cuartos.

No tenian altre roséch en lo seu cor, que la privació de veurer al noy gran. En quant á saberne noticias, prou que 'l xicot los escribia sovint.

En los primers anys, á fins que pogué tenir un bon guany en la seva colocació, de que ja hem fet esment; es clar que de ben poca cosa ó de res, pogué aliviar á n' al seu pare; que ben guardat, com ja sabem, de guanyarse la vida, més sovint las pedregadas li queyan á n' al seu hort.

Vingué l' any que 'n Miquel tirá la quinta, y ja hem dit també avans de quin gavell de penas y de quina desgracia ne fou causa.

Quan la pobre María finava, si del mal no s' hagués mort, ben cert qu' ho hauria fet, pel neguit de veurer com deixava á la colla petita dels seus fills.

¿La Carmeta, eix angelet qu' acabava de neixer, y en Pere, 'l baylet xich que tenia sis ó set anys, ab quin aspre creixerian allá hont no hi havia més guany que 'l de 'n Ramon, que tot just tenia setze anys? De las set ó vuyt pessetas que 'l pobre noy cobrava al dissapte al vespre, encara no n' havia pel pa que Deu n' hi do. Y plá que ben poca cosa més tenia de que fer mánegas la noya gran, la Filomena, qu' era l' admi-

nistradora d' aquells pobres. Ella no hi podia afegir sino una pesseta ó una pesseta y mitja, porque l' aconduhiment del seu pare y de la menuda, se n' hi duya tot lo temps. Y encara li tenian lo mirament de dexarli fer quan podia las cistellas de canons; la sola feyna que podia abastar, porque 's pot pendre y deixar, y ferla á casa.

Be es veritat que devegadas, cada mes ó cada dos mesos, en Carlets los enviava un ó dos duros, cumplint al pobre Anton més la bona voluntat que 'ls cuartos: y també qu' aquest cobrava mitja pesseta cada dia, com invàlit de la «germandat de la Mare de Deu», que trets los caps de mes, y drets d' andador, venia á fer uns quinze cuartos poch més ó menys y prou.

Es dir, que no haurian pas pogut tirar, si la bona gent vehins seus d' aquella mateixa casa de Passavents no se n' haguessen condolgut un xich. Aixó 's debia una bona part á la bona memoria de la María, que habia estat en altre temps la mare pedás dels pobres y malalts d' aquella trevalladora república. Ajudavan á la Filomena ab los remendons y ab la vianda que 'ls sobrava. Ella qu' havia prou après d' esser enginyosa, ho companetjava tot y endilgayava als seus germans com una mare petita, empleyanthi tot lo dia, y un bon tros de la nit, per apadassals y sargils, y rentá 'ls la roba, y fe 'ls anar sino bonichs, nets y abrigats.

Ja 's pot suposar que tot y ab aixó, aqueixa canalleta anavan primets de ventre, no menjant sempre per la gana, sino per lo que 's podian compartir. Penosa situació, com ha estat sempre, la dels náufrechs en lo mar, la dels soldats en plassas sitiadas, y la de tots los pobres de la terra.

Mes, com en aquella casa hi regia una paciència cristiana, may habia pogut notar ningú cap estrem de desesperació, y sols se feya estrany á l' altre gent una serietat que no era abatiment en la Filomena y en Ramon, que s' aportavan com una gent gran. En Ton ab una igualtat de genit admirable, sostenia aquell bon esperit, y era l' objectiu de las tendras atencions d' aquells bons fills, que semblava no anavan no més per ferli olvidar que li faltés ningú en lo mon. En Pere jugava y creixia, y com no en va veyá l' exemple dels grans, no s' apartava d' entre peus del seu pare, y ja era bo per

acompanyal una mica á passeig, á 'ls dias de festa fins á missa en la capella de la fàbrica.

Aqueix sentiment de la seva pobresa y del seu deber, feya abstenirlos de tot dispendi superflu, de tota diversió ab los noys y noyas de la seva etat, y 'ls comenava una certa distinció entre 'ls altres vehins y trevalladors, que tenia alguna cosa de respecte. Los companys de 'n Ramon en la feyna, ab la lleugeresa propia de la etat, com no jugava ab ells, ni gastava cap xavo ab jochs ni lleminaduras, y marxava á casa desseguít d' haber plegat, y además anava diferent d' ells en la vestidura, puig que l' esfors y voluntat de sa germana no arriava á dissimular que sos dits eran inesperts y tendres, devegadas los feya llástima, y devegadas li treyan *motius*. Y vinqué que á totes las cuadras ja no 'n parlavan dihentli Ramon: sino 'l *noy pobre*.

A la Filomena li passava si fa no fa 'l mateix. Més com es distint lo sentiment qu' una noya inspira, y 'l seu dolor desperta á son pas un respectuós silenci, may se sentí ferida pel fibló de cap burla. No hi havia ningú que no l' alabés. Y si de cás alguna envejosa la mirava de reull, s' ho tenia calent per no ferse ella mateixa mal voler. Com anava vestida de dol, ressaltava l' accent melancólich de sa fesomia, y la seva cara reflexiva, 'l seu posat de persona gran y l' avens de sa creixensa que feya d' ella una dona avans de temps, la distingian de la bulió enrevoltada de las del seu tall; y entre la mofa maliciosa y la verdadera admiració que despertava, també la batejaren, per anomenarla arreu la *noya trista*.

En aqueix temps y en aqueixa disposició, varen succehir duas cosas, que vingueren á fer més apretada la cadena que 'ls lligava ab la dissort. O fou pot ser una proba més, á que volgué subjectarlos la Providencia, per ferlos pujar un altre grahó en la gloria de son innocent martiri.

La dida de la Carmeta, aquella graciosa criatura que ja coneixem se l' anava tenint, mitj per caritat y mitj per voluntat que li duya, era d' una masoveria de porch y burra, qu' anavan couhent y menjant mentres no 'ls vingúes cap terrabastada. Y vingué á n' als quinze ó setze mesos de tenirla. Y no porque no se l' estimés aquella pobre dona, sino porque pérduas de bestiar y malalties la feren anar per portas, la torná una matinada als brassos de l' atribulat Anton y de la Fi-

lomena. Aquella nina no podia desmentir la sanch. A las carinyosas festas de sa germana ben aviat hi contestá ab rialletas y abreviaturas de paraulas, que li contestaren ab un tret lo cor de la que li anava á ser amorosa mare, y la idolatria de tota la familia. Més aqueixa filleta estimada, li venia á robar á la noya una pila d' horas de feyna...

¡Tot s' hagués acabat aquí! Al cap de pochs dias, en tornant en Ramon un vespre del trevall, estava vermell com una magrana y tremolava de cap á peus. La noya se n' adoná desseguida, y hi corregué á veurer que tenia. Lo minyó á mitja veu per no trastornar al seu pare, més sanglotant y trayentse ab prou feynas las paraulas de la boca, li digué amagant son plor en l' espatlla de sa germana:

—M' han prés la feyna! ¿Cóm ho farém...?

A la Filomena se li clavá un clau al cor: més per aconsolar aquella angunia en que 'l noy se cargolava.

Be, vaja, li digué: no t' hi amohinis tant. Y acompanyantlo pel bras, li deya:—Vina á sopar, vina. Ja 'n parlarém. ¡Com Mare de Deu será que no trovem un remey!

Com no li volia passar res pel coll, ni sabia enrahonar ab la veu natural, son pare ho hagué d' entendre, y va tenir d' explicar lo que li havia passat.

—Si... aviat será contat. Jo pujava de buscar la llauna del oli, que me l' habian fet anar á cercar per untar uns corriols. Y quan entrava á la cuadra de las vigas, una colla de mossas, qu' habian pujat metxas ó babinas, las de ca 'l Esquerrá, las Fanaleras, la Guillona y d' altres, rihent com unas xímplies al cap de l' escala, m' han ventat empenya y he dat un cop á la barana, y la barana ha seguit, y jo y la llauna hem anat qui sab ahont. Tothom s' ha posat á riurer, y ellas han fugit escala avall. Mentres jo m' aixecava, que m' he fet un bon esqueix á las calsas, pujava 'l cap de quadra, demanant tot enfadat qui era 'l que hi movia aqueix escándol. Y he sentit qu' una li deya tot burlantse'n:

—Aquell gata moixa del *noy pobre*... com aquell que no hi toca...

Y ell quan ha estat á dalt, com que may m' ha pogut veurer, m' ha posat la má al clatell, y ha dit tirantme cap á l' escala:

—Ja tens los despatxos!... Veyam si jo faré net d'aquets panarras... Mes de la meytat hi sou de sobras.

Y aixís m' he trovat á defora 'l pati, y no he gosat venir avans, 'perque la bona veritat, jo no sabia com dírvosho á vos, Pare!

Oh! y n' han despatxat cinch ó sis mes. A n' en Lando, á l' Esquirol y á n' en Ballana també. Y diu que potser no farán anar la fàbrica no mes tres dias cada setmana. Pero mentrestant jo...

—Mentrestant, tu, val mes qu' ara t' en vagis al llit, y parcura á dormir, pensant que demá será un altre dia: li respongué en Ton vegent l' excitació del noy.

La nova 'ls ferí á tots. Mes per no darse pena 'ls uns als altres, ben poch mes ne parlaren. Massa coneixian que de moment no hi havia cura. Sens dupte que 'l trevall escassejava, y ells eran las primeras víctimas. Fins la noya hagué d'arraconar també lo seu torn! Com, qu' hasta 's deya á Passavents, que 'l majordom que dias ha que era per avall, tal vegada no tornaria mes; y que 's plegaria aquella y d' altres fàbricas

Lo rebost de ca 'n Ton Parayre no feya fermansa per gayres dias; y al cap de poch vingué á entristir á aquella gent resignada l' espectre de la fam. ¡De quinze tristos cuartos n' havian de viurer cinch! En Ramon avingut ab la Filomena havia fet una carta á n' en Carlets... mes ja hi havia vuyt dias y no havia contestat... y la boca no admet rahons.

La noya probá de mirar si 's podia llogar á la vila per cualsevol cosa. Mes las noyas de fàbrica no serveixen per criadas. Aixís li digueren per tot.

Aquell mateix vespre, en Ton feu aixís en els seus fills.

—Noys, no vos sápig a greu lo que os vaig á dir. La pobresa no deshonra á ningú. Jo que no serveixo pas de res aquí casa, he resolt probar lo darrer extrem. En Pere m' acompanyará, y m' dará la má, y portará un cabasset... Potser jo podré portar pa que Deu n' hi dó, per fer sopas al vespre, y atíparnos tots! Encara hi haurá casas que 's recordarán de 'n Ton Parayre .. N' estich segur!

Jo també vull venir, y demanaré per tot, si 'm voldrian per pastor...

—Si noy:—feu en Ton. Y ningú deya res mes. Y queyan

llágrimas á terra... y se 'n aná á la seva cambra, per llevarse l'endemá més dematí, y agafar ab la má bona un bastonet que 'l servés, y anar per las masías á demanar almoyna. Y fiat ab un tot en la Providencia, qu' encara l'havia deixat pas may de la seva má, dormí tranquilament, com la seva nena petita, y com los seus futurs companys de viatge, que roncavan fortament al seu costat.

MARTÍ GENÍS Y AGUILAR.

(Seguirá.)

LA BORDETA

La plassa es plena; ¡quina gentada!
tot es gatzara, tot es brugit;
qu' ab goig celebran avuy la diada (1)
del *Maig* florit.

Ab mantellina semblan las noyas,
voltat lo rostre d' aytal blancor,
bellugadissas margaridoyas
de botó d' or.

Las barretinas boy viroladas
del jovent brillan del sol als raïgs;
son per la festa flors escampadas:
tot diu *¡es Maig!*

Que no comensen tothom anyora;
tot per la festa, tot está á punt:
fins las campanas esperan l' hora
ja boca amunt.

(1) Aquesta festa se fá en diferents llochs de Catalunya; nosaltres l' havém vista á la vila de Ripoll.

Jovent y noyas van á colladas,
cada donsellá té 'l seu fadrí,
sols una 'n resta, prop las arcadas,
soleta allí.

Se sent la copla voltar la vila
lo llevant taula ja no pot sé'
en banchs y sétis tothom s' enfila
guaytant qué vé.

Son los pabordes ¡y com rumbejan!
las pabordesas ja van cercant;
quantas, mirantlas, lo serho envejan!
¡quin bó que fan!

Son ja á la plassa, sens la bandera;
per lluhí' 'l trajos donan un tom;
tothom, quan passen, va fentse enrera
tothom tothom.

Van á parellas donantse 'ls brassos,
seguint lo rotllo d' amunt d' avall;
¡quina cridoría!—Feu lloch... dos passos...
Comensa 'l ball.

La balladora que 'l jove diga
la dú 'l paborde donantli 'l brás;
qui no ho demana, siga qui siga,
no balla pas.

Així una á una ja pobre ó rica,
van del paborde cap al fadrí:
com si arrenquessen de mica en mica
flors d' un jardí.

Totas ja ballan, ni un moment para
de cent parellas lo valsejá';
¡totas no ballan, totas no encara
qu' una n' hi ha!

Sota l' arcada s' está soleta,
sa cara mostra son desconsol;
vaig á un paborde:—¿Qui es?—La Bordeta;
ningú la vol.

L' han aborrida ¡pobre donsell!
perqué es bordeta?... aneu allí,
aneu, paborde, jo vull á n' ella:
ballará ab mi.

Al acostarshi, com que no 's creya
surtí á balladas, en son esglay,
—Fugin, va dirli y trista somreya,
no 'm volen may.

A mi venintse 'n mitj tremolosa;
mentres ballavam, arreu, arreu
son cor sentía que bategava,
sobre 'l cor meu.

Trista y cap-baixa may parlava ella,
ni jo li deya tant sols un mot;
més los cors nostres, á cau d' orella,
s' ho deyan tot.

Son rostre d' angel trista posava,
per amagarlo, caygut al pit;
aixís vaig dirli mentres mirava
son rostre humit:

—Tu *treuràs joyas* demá á balladas;
brillants y pedras guarnits ab or,
á tas orelles, per arrecadas;
pel pit Bordeta pren lo meu cor.

VÍCTOR BROSSA Y SANGERMÁN.

Dolsas flors, bellas amigas
de ma pobre joventut,
esllanguidas confidentas
d' aquell temps desvanescut.

Tancadetas en ma taula,
sechs tresors del sentiment,
á la nit puch retrovarvos
y plorar d' anyorament.

Sols m' havéu quedat vosaltres
com rebutx dels jorns d' amor,
y al portarvos prop dels llabis
sento encara algun conhort.

Al defora rich y canto,
y disfresso bé aquest dol:
quan axí un s' avesa á viure,
ja no 's pot trovar consol.

ALFONS M. PARES.

